

Zdravstvene ustanove u Istarskoj županiji

Ivan Rudelić, Robert Rudelić

Sažetak

Ovaj se istraživački uradak odnosi na početak istarske pisane povijesti grčkih filozofa predsokratskoga doba, na razvitak zdravstvenih ustanova u Županiji Istarskoj počevši od rimskoga doba, te tijekom srednjega vijeka, pa sve do suvremenijeg vremena.

Ključne riječi: Istarska županija, Hrvatska, hospitali, bolnice

UVOD

Čovjek je, od svojega postojanja, znao cijeliti zdravlje koje mu je omogućavalo dug život, dobru sposobnost u lovu i pribavljanju hrane, plodnost i uzdržavanje obitelji. Svećenici svih naroda, kao mislioci, bavili su se naukom po hramovima, a ovi su zapravo, potom, predstavljali i zametke budućih zdravstvenih institucija. Hipokratova je škola, za očuvanje zdravlja, naglašavala osobitu potrebu čistoće i osobnu higijenu, zatim zdravu vodoopskrbu i urednu dispoziciju otpadnih voda.

Istra je najveći poluotok istočne jadranske obale koji obuhvaća 3.556 km², ali Istarska županija zauzima samo područje od 2.813 km² u kojemu žive 206.344 stanovnika (2001. god.). U Istarskoj županiji prosječna gustoća naseljenosti ljudi iznosi 73,4 stanovnika po kvadratnom km.

Najstarija poznata pisana povijest o Istranima dolazi nam od starih grčkih pisaca predsokratskoga filozofskoga doba: Tales iz Mileta (druga polovica 7. stoljeća pr. Kr.), Heraklit iz Efeza (536.– 475.) i drugi. O tome Hekatej Milećanin (Ἡκαταίηος Μιλήσιος, 560. – 480. pr. Kr.) pridonio je mnogo našim spoznajama u svojim povijesnim i zemljovidnim opisima tad poznatog svijeta – »Istraživanja ili Rodoslovlja« i, u biti, od tada počinje pisano istarsko povijesno razdoblje. Stefan Bizantinac je donio kasnije (potkraj 5. stoljeća posl. Kr.) Hekatejevu vijest o etnosu Histra (Istra) koji su živjeli u *Jonskom* zaljevu, jer su Grci tako nazivali Jadransko more:

Στ.Β. Ἰστρον, ἴθνος/ἱπὸ τὸν ἰόντον κλίπῳ, Ἐκ, Εἴρ. - 59.

St.B. " Istrani, narod u Ionskom zaljevu ", Hekatej, Europa, 59.

a za Liburne je kazao:

ΣΤ. Β. Λιβυρνοῦ, ἴθνος πρὸς τὴν ἰόντον μῆσον
Ἀριπτικῶν κλίπῳ", Ἐκ, Εἴρ. - 61.

ST.B. " Liburni, narod pored dublje unutrašnjosti Jadranskog zaljeva", Hekatej, Europa- 61.

Kalimah Cirenjanin (320.- 240. pr. Kr.), iz Cirene u Libiji, koji je vodio poznatu Aleksandrijsku

biblioteku, napisao je ulomak o Puli, a jedan dio toga donosimo ovdje:

.....

.....

..... Πυλῶν ἰατρικῶν ἰατροῦ Πυλῶν ..

..... ali njihov ju je jezik imenovao Pulom.”

RAZVITAK ZDRAVSTVA I ZDRAVSTVENIH USTANOVA

Zdravstvene i medicinske brige vazda su pratile društvena zbivanja i one su bile, u različitim povijesnim vremenima, na usluzi ljudima prema njihovim potrebama i prema objektivnim mogućnostima pružanja sanitarne i medicinske pomoći. Rimljani su u Istri razvijali zdravstvenu službu, osobito u preventivi i higijeni (dotok čiste vode, prehrana, izgradnja termalnih objekata, dispozicija otpadnih voda), ali su oni imali i razvijenu zdravstvenu službu, u užem smislu riječi. S iskopanog nadgrobnog spomenika iz prvog stoljeća pr. Kr. saznaje se (muzej u Poreču) da je neki porečki moćnik (*Hedylus*) dao uklesati epitaf svojoj uzornoj ženi *Severi* koja se je služila osobitom napravom i mogla je isisavati mlijeko ili, možda, i ispuštati krv. U prvom stoljeću posl. Kr. spominje se arhijatar Aulo Acije Kajo (*Aulus Acius Caius*) koji je u Puli besplatno liječio siromahe, nadgledao rad zubara, primalja i liječnika. Navodi se ime i drugog arhijatra – *Publije Cezije Ortezijan* – koji je umro u 18. godini života, a bio je navodno učenik liječnika *Milusa*. Postojale su, međutim, i institucije koje su primale bolesnike i ranjenike na stacionarno liječenje (valetudinarji). Rimljani su prihvaćali zdravstvenu kulturu Grka i uz gimnazije i vježbališta podizali su kupališta za održanje dobrog zdravlja i tjelesne kondicije.

U rimskoj Puli medicinska se djelatnost obavljala pod znakom boga *Eskulapa*, kojemu je bio posvećen i hram sa zavjetnom pločom, a ovu je postavio orijentalac po imenu *Juvencije Eutih* (*Iuventius Eutyches*). Tome u prilog interesantno je spomenuti pronalazak te ploče, ali i nestanak iste, s posvetnim inskripcijama, čiju sudbinu objašnjava poznati povjesničar *Petar Kandler* ovako: "*Inscriptiones sacrae: Polae in abbatia S. Mariae del Canneto reperta; statim perit*". Međutim, o kultu *Eskulapa* u Puli svjedoči također ime i slika u reljefu božanstva koja bijaše postavljena na *Prolazu k Moru*, što je bilo opisano od *Carlija* kako slijedi: "*Aesculapi cultum Polae testatur et titulus hic et dei imago clupeata quae in Porta di Mare collocata erat, quod e Carli descriptum est*". U rimskoj Puli medicinska je služba bila, dakle, dobro razvijena, jer se tu spominju liječnici. Osim toga, bile su tu nazočne i vješte primalje, koje su vršile svoju praksu gotovo po svim većim istarskim mjestima. Pored toga možemo pretpostaviti da je bila na zavidnoj razini i javnozdravstvena služba, osobito u Puli, kao što je, na primjer, vodoopskrba i regulirana dispozicija otpadnih tvari. Iz tog vremenskog perioda potječu i podaci «*ekološkim - zelenim*» površinama u Puli, kao i o korištenju ljekovitih voda iz ondašnjih termalnih, na primjer, sumpornih izvora današnjih «*Istarskih toplica*» kraj *Buzeta*.

Na području Hrvatske prvi javni hospital utemeljen je 550. godine u *Zadru*, pa u *Poreču* (*hospital Sv. Blaža* izgrađen je 1376. godine, *M. Ujčić*, 1984.), potom u *Puli* (XIII stoljeće), na *Rabu* (1312.), u *Dubrovniku* (1347.), na *Lošinju*, *Korčuli*, *Hvaru*, *Trogiru*, *Splitu* i *Šibeniku* (1403.), u *Rijeci* (1441.), u *Rovinju* (1475.), u *Zagrebu* (u XV. stoljeću).

Rimljani su, nakon osvajanja poluotoka *Istre*, pored starog izvora vode u *Puli*, na zapadnoj strani grada, u blizini morske obale, izgradili hram *Nymphaeum*, posvećen nimfama, koji se često spominje u povijesnim opisima. Mnogo kasnije, u XII / XIII stoljeću, vitezovi templari na tom su mjestu, uz *Fons Nymphaea*, podigli svoj hospital o kojemu su se brinuli sve do ukinuća njihovog reda 1312.

godine (u doba pape *Klementa V*)^{1, 2, 3, 4.}

Slika 1. Obzidani izvor vode u sustavu vodovoda „Karolina“ u Puli, nekadašnja Fons Nymphaea. Postojeće uređenje izvora uredila je austrijska Mornarica **1860.** godine.

Templarski hospital u Puli, ali i druge njihove posjede, preuzeli su potom vitezovi **ivanovci**. To je bila, u biti, u Puli prva zdravstvena institucija te vrste. U početku hospital je djelovao izvan pulskih gradskih zidova kraj nekadašnje Fontis Nymphaeae ili današnjeg izvora vode "Karolina", ali njihov je samostan bio lociran na povišenom mjestu na istočnom kraju Velike Livade, odnosno na brdu Sv. Ivana (*S. Giovanni dei Templari* ili *Ecclesia S. Johannis del Templo de Prato*). Godine 1427. izbila je epidemija kuge (možda i malarije) i uslijed toga taj je lokalitet bio napušten, ali su se *malteški* vitezovi (ivanovci) vratili u XVII stoljeću i nastavili sa svojom misijom. *Ivanovci* ili *hospitalci* pripadali su katoličkom redu utemeljenom u Jeruzalemu oko 1120. godine. Oni su uz crkvu obvezno imali i hospital. Poslije pada Jeruzalema oko 1291. godine, Ivanovci se sele na Cipar, pa na Rod, te na Maltu 1530. godine, zato su danas nama poznati kao Malteški vitezovi. Pravo na vladanje Maltom Ivanovci su dobili od cara Karla V Habsburgovca (1500-1558), kralja Španjolske i od tad počinje zlatna era razvitka otoka. Godine 1798. Napoleon osvoji Maltu, pa je to bio zapravo kraj ere Malteških vitezova na otoku i početak engleske vladavine na Malti. Malteško se vrhovništvo tad preselilo u Rim.

Prve su se gradske bolnice općenito razvijale iz hospitala, u kojima se dugo vremena obavljala medicinska služba. U Puli je Venecija tu hospitalsku službu, koja se tad obavljala izvan gradskih zidina, premjestila, zbog obrambenih odnosno sigurnosti razloga, unutar gradskih zidina, pokraj kule *Priulane* i tu se tadašnja medicinska služba obavljala preko 400 godina. Vremenom se je pokazala potreba da se ova zdravstvena institucija preseli u neke prikladnije prostore, pa da se tu pruža suvremenija medicinska pomoć. To je uvjetovalo pojavu da se u gradu Puli utemelji Prva gradska bolnica u zgradi koja se je nalazila u ulici Sergijevaca ili u starom pulskom korzu. Ta stara i prva gradska bolnica je imala 84 postelja i u prvo je vrijeme njen ravnatelj bio župnik, a potom je upravljanje bolnicom preuzela gradska medicinska služba.

Godine 1872. u Puli se pojavila teška epidemija velikih boginja (*Variola vera, maior*) koja je zadala brige gradskih vlastima i uzrokovala uzbunu među pulskim stanovništvom. Postojeća bolnica nije mogla primiti i liječiti brojne bolesnike, pa zbog ozbiljnosti širenja zaraze i radi njihove izolacije, ovi su pacijenti prihvaćeni u novoizgrađenu veliku baraku iza amfiteatra Arene, gdje se moglo smjestiti oko 70 bolesnika.

Prestankom epidemije velikih boginja, na mjestu spomenute barake, izgrađena tad nova ili Druga gradska bolnica u Puli. Ova suvremenija zdravstvena ustanova sagrađena je 1875. godine; ona je imala smještajni kapacitet od preko 150 bolničkih postelja u tri glavna odjela: interni s oko 90 kreveta, kirurški 37, sifilitični oko 30 postelja. Pored tih sadržaja, postojao je i paviljon za zarazne bolesti, odsjek za smještaj duševnih bolesnika, te praonica i mrtvačnica.

Slika 2. Ovo je pročelna zgrada stare bolnice u Puli izgrađene 1875. godine iza amfiteatra "Arene".

Francuskim vojnim osvajanjem Istre 1805. godine, nove vlasti su ocijenile da svoju vojsku stacioniraju upravo u Vodnjanu, a u Pulu uputili su odred vojske koja bi održavala red. Naime, u to vrijeme je Pula bila nezdravi grad, izmučen epidemijama i ekonomski osiromašen. Vodnjan se nalazio na otvorenom i prozračnom području, pa je bio često pošteđen epidemijskih bolesti. Francuzi su u Vodnjanu trebali utemeljiti vojnu bolnicu, a to su i uradili, ali na uštrb fratara *kapucina*, koje su formalno i stvarno istjerali 1807. godine iz njihovog sjedišta i samostan su uzeli za potrebe bolnice, a crkvu pretvorili u skladište. To je bila zapravo prva, ali vojna, vodnjanska bolnica, o kojoj imamo trenutno vrlo malo podataka. Zna se da se u ovoj bolnici liječila francuska vojska, ali su francuski vojni liječnici imali medicinski utjecaj i u gradu. Oni su u Vodnjanu 1810. godine izvršili prvo opće cijepljenje stanovništva protiv velikih boginja. Zna se također da su oni u "Ilirskim" provincijama ulagali podosta napora u podizanju razine zdravstvene zaštite. Na temelju postojećih dokumenata saznajemo da su njihove aktivnosti bile usmjerene u tri pravca: provođenje obaveznog cijepljenja protiv velikih boginja, zaštita očuvanja zatvorenika od zaraznih bolesti i popis svih zdravstvenih djelatnika koji su djelovali u Istarskoj provinciji⁵.

Slika 3. Dio nekadašnjeg kapucinskog samostana (1748-1807), potom francuska vojna bolnica (1807-1813), u Vodnjanu. Od 1814. godine nekadašnja francuska vojna bolnica služila je austrijskoj vojsci za izolaciju bolesnika (**malaria**) do 1901. godine, kad je cijeli ovaj kompleks predan općini Vodnjan za civilne svrhe – dječji azil.

Koncem devetnaestog stoljeća demografske i gospodarske su se prilike u Vodnjanu još znatnije poboljšale i ukazala se potreba za civilnom bolnicom, jer ona postojeća vojna, ali i izvanbolnička zdravstvena služba nisu više mogle udovoljiti potrebama stanovništva. Izgradnja nove civilne bolnice godine 1888. zadovoljila je željama građana Vodnjana. To je bila zapravo Zakladna bolnica Cecon koja je nosila ime "*Ospitale Fondazione Cecon*" i bila je smještena van gradske jezgre na cesti koja vodi iz Vodnjana prema Fažani. Zakladna bolnica Cecon imala je u svom sastavu sljedeće sadržaje: u prizemlju - prijam bolesnika, kirurška ambulanta, prostori za smještaj tridesetak bolesnika; na katu - dvadesetak bolesničkih postelja i sobe za bolničko osoblje.

Izgradnjom brodogradilišta, Arsenala, ratne luke u Puli, te povećanjem flote, mornara i vojnika trebalo je sagraditi i bolnicu odnosno pružiti preventivnu i kurativnu zdravstvenu skrb, koja bi se osiguravala zdravlje velikog broja ljudi. Tu su spadale sanitetske potrebe za liječenje mornara i kopnenih jedinica, vojnih ustanova i potom također regruta, polaznika Mornaričke strojarke škole (Maschineschule), ali i drugih vojnih institucija, budući da je Vojna bolnica u Vodnjanu već tad služila samo kao lazaret i nije se nikako mogla više ubrojiti u suvremene bolnice. Pula je stoga trebala dobiti i dobila je suvremenu c. i k. Mornaričku bolnicu - *K.u.k. Marinespital* in Pola, 1861. godine - koja je mogla zaista predstavljati modernu, čvrsto građenu, zdravstvenu ustanovu toga doba, koja je bila, nedvojbeno, u ondašnjim prilikama društvenog uspona, prijeko potrebna.

U Mornaričkoj je bolnici bilo predviđeno oko 500 "*formacijskih*" kreveta koji bi bili dostatni za medicinsko zbrinjavanje vojske od 5000 do 10.000 ljudi. Tehnički kapetan Viktor Damaševski izradio je projekt za bolnicu, nadzirao građevinski radove, ali ne samo bolnice nego i drugih objekata, arsenal, vojarna i ostalih vojno-građevinskih zdanja koji su se gradili u Puli. U to vrijeme pobola vojaka i mornara u garnizonima, iz godine u godinu, zbog nastupa epidemijskih bolesti, bio je visok pa i do 50% ljudi u uniformama. Malaria je bila ona epidemijska bolest (ali ne samo ona) koja je uzrokovala veliki pobol među vojnicima, osobito u godinama od 1863. do 1866, kad je od te pošasti bolovalo od 300 do 4000 vojnika i mornara, pa se broj kreveta u bolnici morao povećati na 730 postelja.

Kronologija zbivanja u Mornaričkoj bolnici bila je ovisna ne toliko o medicinskim dostignućima, koliko o političkim i inim događajima u Puli i šire u svijetu, od njenog utemeljenja, pa do današnjih dana.

Poslije petnaestoga studenog 1918. godine, prestankom austrougarske vlasti u ovom kraju, K.u.k. Marinespital pretvoren je u «*Ospedale Regio Marina*». Nakon drugog svjetskog rata, nadolaze pak druge političke i društvene-ekonomske prilike pa tako «*Ospedale di Marina*» pretvara se u «*Vojnu bolnicu, V.B.*» za potrebe bivše jugoslavenske vojske, ali postupno i za medicinske potrebe u službi civilnog stanovništva i, osobito, vojnih umirovljenih stanovnika Pule. Potom, u godinama između 1970. i 1974. slijedi jedan kritični period vremena za postojanje V.B. u Puli, kad se čak pomišljalo na ukidanje ove medicinske ustanove, navodno, zbog «*sukcesivne*» redukcije formacijskih kreveta, medicinskih kadrova i financijskih sredstava. Razmišljalo se o prenošenju medicinskih poslova vojske na Medicinski centar u Puli, koji bi primao i vojne osiguranike. Međutim, u godini 1974. jugoslavenske su vojne vlasti donijele upravo suprotnu novu odluku prema kojoj je trebalo reaktivirati i revitalizirati V.B. u Puli, zbog nekih nama nepoznatih *obrambenih* razloga. Već sljedećih godina 1975/1976. izvršena je unutarnja građevinska adaptacija i modernizacija te medicinske ustanove, postupno se popunjavalo medicinsko osoblje i stručni kadar, a razina medicinskog djelovanja poprima značajniju ulogu i funkciju. Potom već 1981. godine V.B. dobiva lik suvremene bolnice koja je služila djelatnoj vojsci, osiguranicima iz jugo-vojske, a oko 7% pacijenata i bolesnika u toj ustanovi činili su građani odnosno toliko je pacijenata i bolesnika pripadalo populaciji civilne zdravstvene zaštite. Provodila se suvremena medicina stacionarnog i dispanzerskog tipa obaju spola i svih uzrasta (osim novorođenčadi i djece pedijatrijske skrbi). No, to je trajalo osamdesetih godina XX. stoljeća, pa sve do 1990/1991. godine ili do početka Domovinskog rata..

Napuštanje ove bolnice od jugo-vojske nastupilo je 4. studenog 1991. godine i veći dio bolničkog osoblja otputovalo je na brodu, prepunim svakakvih stvari, u pravcu Crne Gore. Šestoga studenoga 1991. godine bivša je Mornarička bolnica odnosno tad već bivša Vojna bolnica (V.P. 5499) u Puli predana Kriznom stožeru (ratno stanje!) Skupštine Općine Pula, pa se uvelo civilno osiguranje tog znamenitog objekta. Uredbom Vlade Republike Hrvatske od travnja mjeseca 1992. godine ova je bolnica prešla u nadležnost Ministarstva obrane R. Hrvatske, a, konačno, ta je bivša Mornarička bolnica dodijeljena Medicinskog centru Pula, te, nakon mnogih rasprava i planova, odlučeno je (1996.) da se u prostore te medicinske ustanove-spomnika premjeste neki odjeli Opće bolnice (promjena naziva) Pula odnosno iz bolničkog paviljonskog kompleksa, koji je bio izgrađen prije sto godina (1896).

Zapletar

.....
.....

Povodom jednog slučaja ovime se upozoravam gospodu glavne liječnike, da oboljeli od boginja ili zahvaćeni drugima zaraznim bolestima moraju biti pregledani od g. Inspekcijско/nazornog liječnika bivšeg inspekcijскоg/nazornog dočasnika uz službeni (ordinacijski) list, jer ovaj dočasnik kao sigurnosni organ za održavanje sanitarno-policijskih naredbi prilikom predaje bolesnika u sobu, koja je označena na ordinacijskoj kartici, ostaje obvezan za dezinfekciju odjeće istoga. Ovaj već postojeći običaj, koji je posebnim propisom o boginjama uveden od potpisanoga već 2 godine, ovime se nastrožije nalaže.

Potpisani umoljava spomenute da dolje navedene propise o boginjama prime na znanje.

Pula, dne 20. travnja 1865.

Glavni liječnik bolnice

Dr. Nazor

U novije vrijeme, u povijesnu zgradu bivše Mornaričke bolnice (Marinespital) u Puli smješteni su, koncem mjeseca kolovoza 2000. godine, neki odjeli Opće bolnice Pula i time se ispunilo ono osam godina dugo iščekivano preseljenje tih odjela, odnosno nastupila je ona prijeko potrebna i često puta najavljivana revitalizacija tog znamenitog medicinskog spomenika^{5,6,7,8}. Navodimo, kao primjer organizacije rada, okružnicu (videant) liječnicima Mornaričke bolnice u Puli (prijepis) upućenu od šefa Dr. Mihovila Nazora (Bračanin).

Koncem XIX. stoljeća Pula je bila u velikom usponu svoga društvenoga i ekonomskoga, te demografskoga razvitka upravo zbog boljih gospodarskih prilika. Grad se Pula u međuvremenu toliko razvio da je bolnica pokraj Arene postala prostorno malena i nije mogla zadovoljavati novim zdravstvenim potrebama grada i neposredne okoline. Pojavila se dakle potreba da se bolnica proširi, ali je bilo tehnički prilično teško, jer su se bile već izgradile stambene kuće u neposrednoj blizini bolničkog kompleksa, pa se stoga prešlo na izgradnju nove bolnice po paviljonskom sustavu na drugom mjestu.

Koncem mjeseca rujna 1896. godine izvršeno je fizičko preseljenje bolesnika i stvari iz Stare bolnice pokraj Arene u ovu Novu bolnicu na brdo Sv. Mihovila. Na rad u bolnicu je pozvano sedam liječnika. Službeno formalno otvorenje obavljeno je **6. listopada 1896.** Prvi ravnatelj nove bolnice bio je Dr. Ivan (Giovanni) Bossi.

Slika 4. Nova Gradska bolnica u Puli iz godine **1896.** Priložena je fotografija učinjena godinu dana poslije otvorenja bolnice (1897. ?).

Kapacitet bolnice, u početku, iznosio je 300 postelja, ali se on ubrzo povećao. Ova je civilna bolnica bila općinskog značaja (Ospedale Civico), ali je već 1904. godine postala regionalna (Ospedale Provinciale di Pola).

Novo izgrađena bolnica imala je: interni, mješoviti kirurški odjel, odjel za zarazne bolesti, psihijatrijski odjel (neurološki su se bolesnici primali na internistički odjel), rendgen, mrtvačnicu, kuhinju i praonicu, a uprava je bolnice (Ospedale Civico) bila smještena u prvoj zgradi na čijem se katu nalazilo pet kreveta za roditelje i stanovi za medicinske sestre.

Ortopedska bolnica u Rovinju. spada u *specijalne* bolnice, čiji je kamen temeljac položen 22. svibnja 1888. godine, a utemeljena je na inicijativu grupe bečkih liječnika i bečkog društva građana i trebala je služiti kao lječilište za bolesnu i slabunjavu djecu, a ono je trebalo biti od koristi osobito kao morsko lječilište za skrofuloznu djecu grada Beča i njegove okolice. Bolnica je izgrađena na

sjeverozapadnom dijelu podalje od Rovinja, na poluotoku nazvanom *Muggia*. Kompleks bolnice zaprema površinu od oko 220 hektara zdravog i sunčanog zemljišta, a raspored zgrada izgrađen je po paviljonskom sustavu. Razlog lociranja ove zdravstvene institucije baš na ovom području bila je postojeća bujna zelena vegetacija i veliki broj sunčanih sati u godini, što se smatralo veoma pogodnim čimbenikom za liječenje specifičnih (TBC.) bolesti kostiju i zglobova.

Ova je institucija u to vrijeme bila zapravo jedinstvena zdravstvena ustanova te namjene u ovom dijelu Europe koja je imala, u biti, zaista internacionalni karakter specijalnog nozokomija. Bolnica se tijekom godina nadograđivala u skladu potrebama stručnog rada i medicinske kazuistike, te je stekla veliki ugled svijetu i kod lokalnog istarskog stanovništva, pa su se tu obavljali, pored konzervativnog ortopedskog i fizijatrijskog liječenja, i operacijski zahvati specijalne i opće kirurgije.

Međutim, u Istri su otvarane i stacionarne bolnice pri domovima zdravlja (*stacionari*) za one lakše bolesnike (prema ocjeni ordinariusa) i/ili za one koji se priređuju za evakuaciju u «*veću*» medicinsku ustanovu, ali i rodilišta za one rodilje kod kojih se očekivao normalni ili fiziološki porod. Takve bolnice nalazile su se u Labinu i u Raši, u Poreču, u Rovinju, u Umagu, na Malom Lošinju (ili se još nalaze). Doduše, domovi zdravlja posjeduju (izvršni vozni park) veliku mogućnost prijevoza bolesnika kojima je potrebna brza neka *sekundarna* ili *tercijarna* razina medicinske pomoći 7.

U periodu poslije drugog svjetskog rata značajnu su ulogu imala takozvana «*mala*» rodilišta u Istri u kojima su se obavljali *fiziološki* porodi uz primalju i liječnika opće medicine (u Umagu, u Poreču, u Labinu - na Vinežu). Proširenjem rada u Službi za zdravstvenu zaštitu žena Medicinskog centra u Puli, osobito poslije novoizgrađenog Rodilišta (1979.), opstetrička služba zbog medicinsko-financijskih razloga ujedinila se je u Puli. Rodilje iz rubnih dijelova Istre (zbog hitnosti i blizine bolnice) odlaze na porođaje i dalje Rijeku.

Literatura:

1. Križman, R.: Antička svjedočanstva o Istri. Prvo Kolo, Pula-Rijeka, 1979; knjiga 1., str. 25-58.
2. Kandler, P.: Notizie storiche di Pola, Poreč, Coana, 1876; str. 178-195.
3. Carli, G. R.: Antichita' Italiche, II, 1794; str. 125.
4. Paić, V.: Razvoj zdravstva u staroj Puli. U: Zbornik 20 godina zdravstva u Puli, Pula, 1967.
5. Terseglav M.: Vojna bolnica u Puli. U: Zbornik 20 godina zdravstva u Istri, Pula, 1969; str. 129-134. -
6. Jilek, A.: Ueber die Ursachen der Malaria in Pola, 1868. – citat autora pod br.4.
7. Rudelić, I.: Povijest medicine u južnoj Istri, Pula, 1977; str. 136 - 138.
8. Rudelić, I., Rudelić, R. Obnova povijesne bolnice u Puli. Mornarička bolnica. Rad u pripremi za tisak.